

Haarmann: a dunai civilizációról

február 28, 2015

Harald Haarmann: Egy egyenlőségre épülő társadalom modellje

Bevezető: Egy hétezer éves civilizáció rejtélye

Az elképzelés, hogy a görög civilizáció az első európai magas kultúra volt, amely a sötétségbe fényt hozott mind a mai napig nagyon elterjedt. Ezek szerint a görögöknek köszönhetjük mai civilizációnk alapjait. Csak ritkán kérdezzük rá, hogy vajon a görög kultúra valóban ennyire eredeti volt, mint azt az iskolában tanítjuk. Ez a könyv szeretné egy európai civilizációt bemutatni, amely sokkal idősebb, mint a görög, és amely az elmúlt húsz évben egyre világosabb körvonalakat kapott: A Duna-civilizáció (vagy Régi-Európa), amelynek kezdetei a az uj-kőkorbba nyúlnak vissza, és amelynek fénykora a rézkorbba esik, képezte az alapját annak, amin azután az i.e. első évezredben a görög kultúra olyan gyorsan felemelkedett.

„Az 5 és a 4. évezredben (i.e.) (...) a Régi-Európaiak sűrűnlakott városokkal rendelkeztek, több emeletes templomokkal, egy szakrális célokra használt írással, kényelmes házakkal négy öt helységgel, szakember fazekasokkal, szövőkkel, réz- és arany ötvösökkel, és más művészi kézművessel, akik egy széles palettán készítették magasan fejlett termékeket.” (Gimbutas 1991: viii)

Húsz évvel ezelőtt a fogalom Régi-Európa (Old Europe) csak néhány szakember számára volt ismerős, és ez a görögöket megelőző kor csak homályos körvonalú volt. Sok minden, amit a

litván-amerikai régész nő Maria Gimbutas (1921-1994) a Régi-Európa mozaikjából felfedezett hipotetikus volt. Azóta sokminden történt...A huszadik század vége óta a régészek által feltárt anyag jelentősen gyarapodott, és az újabb eredmények nem hagynak kétséget afelől, hogy a görögöket megelőző kultúra egy magaskultúra (civilizáció) volt. Virágkorában az i.e. 5000 és 3500 között ez a kultúra számos olyan technológiai és világnézeti sajátossággal rendelkezett, amik egy civilizációt jellemeznek. Ezzel ami tegnap még az előtörténethez tartozott az ma történelemmé vált.

7. fejezet: Egy egyenlőségen alapuló társadalmi modell

A Régi-Európa (település)történetében két kiemelkedő időszak van. Az egyik i.e. 6500 körül, amikor egy mezőgazdaságra alapozó életmód alapjai megerősödtek és továbbfejődtek, és a másik körül, amikor azok a technológiák kifejlődtek, amik később ennek a társadalomnak a jövőjét jellemezték. Ekkor kezdődött mindaz, dél Európában, amit Civilizációnak nevezünk.

A tradicionális felfogásban a korai civilizációk létrejötte egybefonódik az államok létrejöttével. A korábbi kutatások kiváló példáját adják a sztereotípiákban való gondolkodásnak. (Krisiansen 1998. 44.o) A történelmi véletlen úgy hozta, hogy éppen azok a civilizációk a legismertebbek és a leginkább kutatottak voltak, nevezetesen Mezopotámia és Egyiptom, ebbe a típusba tartoztak. Ezeknek a kultúráknak a kutatása szuggerálta, hogy ez a modell minden korai civilizációt jellemezte. Ma már azonban a régészeknek, az antropológusoknak és az ezen kultúrákat kutatóknak rendelkezésre áll elég ismeret azokról a kultúrákról is, amelyekben a korai időszakot az állam teljes hiánya jellemezte, vagy ahol az állam csak egy marginális szerepet játszott. A korai civilizációkról szóló vita nem korlátozhatja tovább magát arra, amire a korábbi

kutatás kiterjedt Egyiptommal, Mezopotámiával és a Közel-Kelettel, hanem ezeket ki kell terjeszteni a többi régi civilizációra, mint a Duna-civilizáció és az Indus-civilizáció. (Haarmann 2007; 165. p.)

Egy alapvető lépést az összehasonlítások alapjaihoz Charles Keith Maisels antropológus tette volt, aki 1999-ben megjelent tanulmányában a klasszikus világ civilizációinak létrejöttét tanulmányozta. Sajnos a tanulmány csak félútig jut, mert az egész Duna-civilizáció kimarad a tárgyalásból. Még további tíz évnek kellett eltelnie, amíg egy másik antropológus David W. Anthony, kategorikusan kijelentette a Duna-civilizációval kapcsolatban: „Általánosan elfogadott, hogy a bronzkori Görögország az első európai civilizáció volt. Ezzel szemben az az igazság, hogy amikor a trójai védfalak legösebbikének alapjait lerakták, addigra a Várnai aranykincsek már egy és egy fél évezrede a földben feküdtek. Sokkal korábban, mint az elismert, Dél Európa olyan technikai szintet ért el, olyan művészi kreativitást mutatott, olyan társadalmi szerkezettel rendelkezett, amely ellentmond a szokásos elképzeléseknek.

A civilizációs fejlődés legnagyobb hatású esete, amely nem vezetett államalkotáshoz az Harappa és Mohendzso Dáró-i városairól ismert Indus kultúra. Az Indus kultúra városai i.e. 2550 és i.e. 1800 között virágoztak. Ugyanebben az időben virágzott itt az írásbeliség. A kultúra folytonosságát ca. I. E. 1800-ig lehet követni, de a periférián még i.e. 1600-ig is élt a kulturális hagyomány. Ugyancsak vannak jelei annak, hogy a kultúra kialakulásának döntő folyamatai már az i.e. 4. évezredben kialakultak.

Hasonlóan mind az Indus völgyében, a Duna völgyében lévő települések nem álltak állami politikai ellenőrzés alatt, ami a tradicionális állami sémára emlékeztetne. Ha elfogadjuk, hogy az állam létrejötte nem általános a civilizációk létrejöttékor, akkor az egész vitát a politikai területről arra a másik problémára irányíthatjuk, ami egyáltalán a társadalmi struktúrával foglalkozik.

Mind a mai napig a legtöbb antropológus, régész és kultúra-kutató azt vallja, hogy egy hierarchiához vezető fejlődés a társadalmi változások iránya a korai civilizációkban. A folyamat elején találjuk a vadászó-halászó-gyűjtögető társadalmat. Ez utáni fokozat a klán szerveződés, amelynek élén a klán vezér áll. Az ezen a fokozaton elért központosított hatalmat/tekintélyt angolul chiefdom-nak nevezzük. A klánok azután törzsekbe rendeződhetnek Ezen a szinten, azután jelenik meg a törzsfőnöki vagy királyi hatalom, innen kezdve beszélhetünk politikai tekintélyekről, hatalomról. Az ez után következő fokozat azután az állami létrejötte.

Bár egy ilyen hierarchikus társadalmi berendezkedés látszólag sok mindent megmagyaráz, mégsem tekinthetjük azt egy kizárólagos mintának. A legnagyobb gyengéje egy ilyen konstrukciónak, hogy az feltételez egy társadalmi rétegződést, egy rétegzett társadalmat, ami félrevezetésre ad okot, mikor azt feltételezi, hogy a vagyoni felhalmozás egy csoport kezében a döntő kritérium, amely egy hierarchia kialakulásához vezet.

Valójában sokkal fontosabb megállapítani azt, hogy kinek milyen lehetőségei vannak a gazdasági javakhoz való hozzájutásra. Ez a hozzájutás lehet a közösség minden tagjának a joga, ha azokat közösen igazgatják. Ez egy egyenlőségen alapuló társadalmat feltételez. A hozzájutás azonban lehet egy elitre beszűkítve, ha a társadalom egyenlőtlen, kiegyensúlyozatlan és központosított. A lineáris állami fejlődéshez vezető út, csak ez utóbbi alternatívára igaz. Mert a történelemben nem létezik állam, amely ne egy elit politikai hatalmára alapulna. De a gazdasági javak másforma hasznosításának módja nem csupán egy elméleti konstrukció. Ma már tudjuk, hogy a korai civilizációk között mind a két forma előfordult.

Az indus civilizáció társadalmi rendje visszatükrözi azt, hogy a gazdasági javakhoz egyenlően lehetett hozzájutni. Még az a

provokatív állítást is feltételezhető, hogy a civilizáció egyáltalán nem volt rétegzett. „Az Indus civilizáció ... kétféle értelemben is különleges: egyrészt azért mert az egyetlen komplex civilizáció volt, mind az antik időkben, mind a modern világban, amely társadalmi rétegződés és állam nélkül működött, másrészt meg azért, ami ezzel nyilván kapcsolatban áll, mert ez egy mezőgazdasági társadalom volt, ahol a falvak nem voltak a városok által elnyomva” (Maisels 1999; 252.o)

Ez a fajta megközelítés – sajnos Maisels nem teszi meg ezt a lépést – megadja a kulcsot a Duna civilizáció társadalmának megértéséhez is. Mai tudásunk szerint feltételezhetjük, hogy a Duna civilizáció is egy egyenlők társadalma volt. Ezt a következtetést alátámasztják olyan dolgoknak a hiánya, amelyek különben tipikusak a hierarchikus társadalmak esetén: hiányzik az, hogy különbség lenne szegény és gazdag között, például a sírok esetében, nincsenek feliratok, amelyek az uralkodókat dicsőítenek, nincsenek uralkodói épületek (például paloták, vagy házak, amelyek egy elithez tartozók vagy azok rokonainak lakóhelyei lehetnének) a településeken. A régészek között fennáll egy minimális konszenzus abban a tekintetben, hogy a Régi-Európa társadalma nem volt hierarchikusan strukturált. A fordulatot a sztyeppékről érkezők jelentették.

Részletek Harald Haarmann „Das Rätsel der Donauzivilisation” c. könyvéből – Beck 2011 9.o és 147-150.o. – fordította Fóti Péter

Kapcsolódó oldalak

- Fóti Péter: Partnerségre épülő társadalmat (és iskolát) a zsarnokság helyett
- Fóti Péter: A részvétel formái a demokrácia történetében